

Gradivo

PETRVS COPPVVS FECIT – De summa totius orbis. Razstava Pomorskega muzeja *Sergej Mašera* Piran

Od 12. julija do 16. avgusta 2001 je bila v Piranu v Pečaričevi galeriji na ogled razstava o Coppovem piranskem kodeksu, ki jo je pripravil Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran. Razstava z malce igrivim naslovom "PETRVS COPPVVS FECIT - De summa totius orbis" je vzbudila veliko zanimanje tako strokovnjakov kot širše javnosti. Pripravljena in postavljena je bila v okviru mednarodnega projekta Cultucadses / Interreg II Italia - Slovenija. Organizirala ga je občina Benetke v sodelovanju s pokrajino Benetke, občino Piran, ministrstvom za kulturo Republike Slovenije, Medobčinskim zavodom za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran in Pomorskim muzejem "Sergej Mašera" Piran, zaključen pa je bil decembra 2001. Odgovorni tehnični vodja projekta Cultucadses je bil Gilberto Zinzani, vodja Marco Polo System G.E.I.E. v Benetkah, kjer so vodili finančno plat in koordinirali delo z vsemi partnerji. Projekt je po Zinzanijevih besedah sodil med prizadevanja za sodelovanje med državami Evropske unije in tistimi državami, ki se vanjo še vključujejo. Glavni cilji projekta so bili ovrednotenje in ugotavljanje kulturne dediščine arhitektonskih prvin utrdb beneškega izvora na območju Nord-Cadses (programsko območje Evropske unije Center-Jadran-Donava) ter realizacija študije o dejanski uresničitvi Evropske skupine ekonomskega interesa oziroma strukture evropskega skupnostnega prava. Slednja bo v okviru globalne turistične strategije v beneško-slovenskem prostoru upravljala sistem kulturnega načrtovanja in promocije z različnimi študijami, dejavnostmi in manifestacijami. Gre torej za širši kulturno-turistični program na mediteransko-podonavskem prostoru, ki ga je financirala Evropska unija. Projekt je vključeval študijska srečanja in razstave, ki sta jih strokovno pripravljala in zanje nosila odgovornost Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine v Piranu in Museo Correr v Benetkah.

Na dveh študijskih srečanjih so preučevali vojskovanje in obrambo. Srečanje v Piranu 15. no-

vembra 2000 je bilo posvečeno utrdbam in obrambnim sistemom v severnem Jadranu, srečanje z naslovom Mars in Minerva 26. maja 2001 v Benetkah pa varstvu, obnovi in novi namembnosti utrdbenih zgradb. V programu sta bili načrtovani tudi dve razstavi o pomorskih poteh oziroma o portolanih in navigacijskih kartah, ki so nekoč kazali pot pomorščakom po širnih morskih prostranstvih. Prva je bila julija in avgusta 2001 v Piranu, druga, z naslovom "Navigare e descrivere, Isolari e portolani del Museo Correr XV-XVIII secolo", pa je bila odprta 30. novembra 2001 v Museo Correr v Benetkah. Predstavljeno je bilo večje število originalnih portolanov in izolarov, izdali pa so tudi katalog. Avtor razstave in strokovni koordinator projekta je bil v Benetkah Camillo Tonini, v Republiki Sloveniji pa je projekt strokovno koordinirala dr. Sonja Ana Hoyer. Razstavi kartografskega gradiva sta uspešno nadaljevali projekt Cultucadses, ki je v zadnjih dveh letih povezoval piransko in beneško občino.

K sodelovanju pri pripravi razstav so februarja 2001 povabili tudi Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, ki med dragocenimi muzealijami tudi hrani t. i. piranski kodeks. Ker je bilo življenje in delo avtorja kodeksa Pietra Coppo kljub številni strokovni literaturi, zlasti italijanskih strokovnjakov, med širšo domačo publiko malo znano, smo strokovni delavci predlagali prav pripravo razstave o tem tudi za svetovno kartografijo pomembnem delu. Želeli smo namreč popularizirati Coppovo delo v najširšem krogu ljudi, še zlasti v krajih, kjer je mojster živel in delal in kjer je hranjeno in skrbno varovano tudi njegovo dragoceno kartografsko delo.

V kodeksu sta v enoten knjižni blok vezana rokopisa De summa totius orbis in Portolano, obema pa je privezanih še 15 koloriranih tiskanih kart. Piranski kodeks nosi ime po kraju zdajšnjega hranišča ter po naslovu prvega rokopisa De summa totius orbis. Njegov avtor Izolan Pietro Coppo, eden najbolj pomembnih korografov in kartografov svojega časa, je izdelal večje število kartografskih mojstrovin. Rodil se je v Benetkah v drugi polovici leta 1469 ali v prvi polovici leta 1470. V rojstnem kraju je začel že zgodaj študirati pri uglednem humanistu Marcantoniu Sabellicu zemljepis in druge tedanje znanosti. Po končanem

Razstava PETRVS COPVS FECIT – De summa totius orbis je bila na ogled julija in avgusta 2001 v razstavnih prostorih Pečaričeve galerije v Piranu (foto: Snježana Karinja, 2001)

šolanju je veliko potoval. Služboval je kot podestatov pisar za različne komune. Prišel je tudi v Izolo, kjer se je 1. januarja 1499 poročil s Colotto di Ugo, hčerko ser Cada di Uga iz plemenite in premožne izolske družine. V tem istrskem mestecu se je ustalil, opravljal službo notarja in v njem živel in uspešno ustvarjal dolga leta. Izola je bila takrat v senci dveh bolj razvitih sosednjih mest Kopra in Pirana, vsa tri pa so bila mestne komune z avtonomno ureditvijo in mestnimi organi oblasti. Ugledni možje, med katerimi je bil tudi Pietro Coppo, so pripadali lokalnim patricijskim družinam, ki so imele v lasti večino premožnin in nepremičnin v svobodnih komunah, saj sta zemljiška in hišna posest še vedno veljali za temelj bogastva. Ohranjeni arhivski viri to dokazujejo tudi za Coppovo družino. V to družino in Izolo je Coppo kot "priseljenci tujec" prinesel humanizem, ki se je sicer že prej pojavil v ozkem krogu izobražencev. V Izoli so tako nastala dela svetovnega pomena: De toto orbe (1518-1520), De Summa totius orbis (1524-1526), Portolano (1528), Del sito de Listria (1529, 1540). Njihovemu avtorju Pietru Coppu so prinesla svetovni sloves ter ga zapisala v zgodovino kartografije. Njegovo ustvarjalno delo in bogat opus sta v svetovno zgodovino zapisali tudi vedenje o zgodovini Istre kot pokrajine, njenih ljudi in krajev. Tako kot ne vemo točnega datuma Coppovega rojstva, je neznan tudi datum smrti. Umril je najverjetneje med 1. decembrom 1555 in 29. januarjem 1556.

Piranski kodeks je hranjen v fondu stare piranske mestne knjižnice Biblioteche civiche - BC

(inv. št. 1002307). Kako in kdaj je prišel v BC, ne vemo. Vemo le, da je bil nekaj časa del starega piranskega arhiva, nato del knjižnega fonda BC. Skupaj s tem fondom je leta 1954 prišel v varstvo tedaj ustanovljenega Mestnega muzeja v Piranu.

Najpomembnejši del kodeksa so zemljepisne lesorezne karte, imenovane tudi "Tabulae". Štiri med njimi so datirane (1524, 1525, 1526), na desetih pa je tudi odtis Coppovega imena ali inicialk. Predstavljajo geocentrični sistem, planiglob, Britansko otočje, Iberski polotok, Istro, Francijo, severno Italijo, Mediteran, srednjo in južno Italijo z otokoma Sicilijo in Sardinijo, Malo Azijo, Perzijo, jadransko obalo od Benetk do Ravenne s spodnjim tokom rek Adiže in Pada, Kreto, Sveto deželo ter navigacijsko karto Jadranskega morja. Med temi je karta Istre najstarejša ohranjena pokrajinska karta tega polotoka; datirana je z letom 1525. Celih sto let je obdržala primat med predstavitvami Istre in je bila zaradi svoje kakovosti, natančnosti, realnosti in koristnosti podlaga vsem nadaljnjim prikazom polotoka. Leta 1573 jo je Abraham Ortelius uporabil in vključil v tretjo dopolnjeno nemško izdajo svojega znamenitega Theatrum orbis terrarum, ki je kot prva strokovna zbirka kartografskega gradiva na svetu izšla leta 1570. Novo osmislitev in ovrednotenje pa je Coppovo delo doživelo v letih 1984-1986, ko sta Luciano Lago in Claudio Rossit izdala bogato študijo o njegovem življenju in delu ter faksimile vseh petnajstih lesoreznic kart.

Deli Coppovega kodeksa se razlikujejo po vsebini in po fizični podobi. Rokopisni in tiskani del se razlikujeta po vrsti zapisa, papirju, obliki, na-

činu vezave ter po stopnji poškodovanosti. Prvi, tekstovni del je sestavljen iz 9 leg, drugi pa iz 15 zemljepisnih kart, od katerih je vsaka posebej vezana kot samostojna lega. Oba dela sta združena v enoten knjižni blok, ki je bil verjetno vezan v mehko pergamentno vezavo, od katere pa sta danes po dveh restavriranjih ohranjena le pergamentna prevleka in kapitalski del. Coppo je za zapisovanje, tiskanje in koloriranje kart uporabljal enake materiale kot njegovi sodobniki: papir, železotaninska črnila in v tistem času že dolgo znane in uporabljane pigmente. Tekstovni del kodeksa je težko berljiv in na mnogih mestih močno poškodovan, pri kartah pa so opazne zlasti raztrganine na pregibnem sredinskem delu ter na posameznih mestih porjavlost in preperelost papirja. Poškodbe so posledica korozivnega delovanja kovinskih ionov, ki jih vsebujejo železotaninska črnila in bakrovi pigmenti.

Poleg neprecenljive vsebinske vrednosti so tudi poškodbe razlog, da mora biti kodeks deležen strožjih pogojev hranjenja in sme biti dan na vpogled le ob izjemnih priložnostih. Le tako se bosta v kodeksu združena rokopisa in zbirka 15 Coppovih kart, edina taka ohranjena, kar kaže celo na poskus prve izdaje natisnjenga atlasa, ohranila prihodnjim rodovom. Ker ima kodeks pomen kulturne dediščine svetovnega merila in ker kot celota velja za najdragocenejši kartografski dokument, hranjen na ozemlju Republike Slovenije, mu je morala biti tudi ob tem projektu posvečena posebna pozornost.

Zato je bila na razstavi posebna skrb namenjena predstavitvi originalnega kodeksa ter njego-

vemu varstvu. Kodeks je bil zaradi omenjenih kvalitet in izrednega pomena lahko v originalu razstavljen le na dan odprtja razstave 12. julija in še tri dni, 13., 14. in 15. julija. Razstavljen je bil v posebni vitrini, ki so nam jo z veliko prijaznostjo posodili v Narodnem muzeju v Ljubljani. V tehnično izredno dobri in varnostno neoporečni vitrini s posebno razsvetljavo so bili razstavljeni npr. tudi Prešernovi rokopisi. Vitrina s kodeksom je bila v popolnoma zatemnjeni celici, ki je bila od razstavnega prostora ločena s temno zaveso. Prav zato je prišla do izraza osvetlitev iz optičnih vlaken, s katero je opremljena vitrina. Tudi medije smo na predhodni tiskovni konferenci zaprosili, da pri snemanju in fotografiranju kodeksa zaradi skrbi za tako dragoceno gradivo ter velike škodljivosti močne svetlobe ne uporabljajo ne reflektorjev in ne bliskavic. Kljub vitrini in receptorjem smo morali dodatno poskrbeti še za tridnevno fizično varstvo kodeksa, zato je bil ves čas na razstavnem prizorišču tudi profesionalni varnostnik, ki je spremljal kustose tudi ob prenosu kodeksa v varno nočno hranjenje oziroma odnašanju iz njega.

Varnostno prestavljanje kodeksa smo izkoristili tudi za to, da smo lahko predstavili vse tri njegove vsebinske dele. Na dan odprtja razstave ter prvi razstavni dan je bil kodeks, ki je ležal na zanj posebej izdelanem ležišču ali zibelki, odprt na prvi strani Summe, drugi dan na prvi strani Portolana, tretji dan pa je bila predstavljena karta Sredozemlja. Običajnim krajšim podnapisom smo tokrat priložili še transkripciji uvodov v obe rokopisni deli ter prevoda v slovenščino in italijanščino, tako

da so lahko obiskovalci tudi sami poskušali razbrati in razumeti Coppov rokopis. Preostali razstavni čas je bil v zatemnjenem prostoru namesto originalnega kodeksa na ogled faksimile. Na razstavi so bile poleg kodeksa na ogled še povečave vseh 15 zemljepisnih kart in povečava strani, kjer je Coppo v Portolanu opisal kraje severozahodne Istre in razdalje med njimi, vključno s Koprom, Izolo in Piranom. Največjo pozornost obiskovalcev je vzbujala najstarejša poznana karta Istre. Obiskovalce je pri ogledu razstave spremljala renesančna glasba Jacobusa Gallusa in koprskega skladatelja Antonia Tarsie.

Namen razstave in za to priložnost posebej pripravljene kataloga, ki je izšel v nakladi 1000 izvodov, je bila predstavitev kodeksa, predvsem njegovih geografskih kart, širši publiki in ne samo strokovni javnosti. V katalogu so orisani življenje in delo Pietra Coppa ter glavne značilnosti obdobja, v katerem je ustvarjal. Posebna pozornost je namenjena vsebini in materialni podobi njegovega kodeksa. Zaradi izredno kratkega časa, ki je bil na voljo, in omejenih finančnih sredstev ni bilo mogoče izpeljati vseh zanimivih in ambicioznih idej in želja. Kljub temu nas je študijsko delo ob pripravi prispevkov pripeljalo do novih raziskovalnih rezultatov in novih arhivskih virov, ki še čakajo na nadaljnji študij. Razstava in katalog sta dvojezična, slovensko-italijanska, v katalogu pa sta natisnjena tudi angleški in nemški povzetek vsebine. Katalog zaradi majhne naklade in zahtev glavnega financerja, da ga ne smemo prodajati, hitro pohaja. Zato so bili obiskovalcem na razstavi na voljo povzetki vsebine v štirih jezikih (slo-

venskem, italijanskem, angleškem in nemškem) ter lični plakati. Vsekakor pa želimo kodeks v bodoče predstaviti tudi širši slovenski publiki.

Pri pripravi razstave in izdaji kataloga je sodelovalo več strokovnjakov iz različnih ustanov. Z osrednjim izvajalcem projekta Pomorskim muzejem "Sergej Mašera" so se povezovali še Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran, Arhiv Republike Slovenije v Ljubljani, Filozofska fakulteta v Ljubljani in Osrednja knjižnica Srečka Vilharja v Kopru. Delo in iskanje podatkov sta nas vodila do študijskih stikov z Nacionalno biblioteko Marciana v Benetkah, Vatikansko biblioteko v Rimu, Župnijskim uradom v Izoli in Škofijskim arhivom v Kopru. Pri sestavljanju zgodbe o preteklosti kodeksa so s svojimi spomini in izkušnjami sodelovali številni posamezniki. Največje breme so nosili avtorji tekstov dr. Jedrt Vodopivec, Nadja Terčon, Peter Čerče, Flavio Bonin in dr. Janez Peršič, lektorja Jože Hočevar in Marco Apollonio, prevajalci Ivan Marković, Klara Hočevar in Henrik Ciglič, fotograf in oblikovalec Dušan Podgornik ter pri postavitvi razstave tehnična ekipa delavcev Pomorskega muzeja.

Menim, da smo z omenjeno razstavo popolnoma izpolnili izhodiščno željo po popularizaciji Coppove dediščine v kraju, kjer je kodeks hranjen (Piran) in v kraju, kjer je kodeks nastal (Izola). Več kot 1600 individualnih obiskovalcev, ki so se z obiskom razstave lahko prepričali o izjemni kakovosti kodeksa in unikatnih zemljepisnih kart, pa je to ustno ali pisno v knjigi gostov samo še potrdilo.

Nadja Terčon